

OSLUŠKIVANJE ŽELJE

Primljeno:
21. 1. 2010.

Izlaganje sa
znanstvenog
skupa

UDK
37.013.46

GIANNANTONIO BONATO

Istituto Salesiano Rainerum
Via Carducci, 7
39100 Bolzano, Italija

Sažetak

Vodeći brigu o željama odgajanika, odgajatelj im može pomoći na njihovu putu prema zrelosti i izgradnji samostalne osobnosti. Pri tome je važno imati na umu temeljna obilježja ljudskih potreba te međusobnu povezanost ljudskih potreba i slobode. Priroda ljudske želje ukazuje na čovjekovo traženje. Odgajatelj je pozvan usmjeravati odgajanika, učiti ga željeti i tražiti. U čovjeku postoji želja za Bogom, ali je put od početne želje za Bogom do susreta s njim dug i mukotrpan. Neke od odgojnih smjernica koje odgajateljima mogu pomoći u odgoju današnje mladeži su odgoj za unutarnjost, korjenito nezadovoljstvo, prijateljstvo i zazivanje. Poput don Bosca, i današnji odgajatelj treba biti inventivan i neumoran u odgoju mladih za prijateljstvo. To će osposobiti i današnje mlade da žele bližnjemu istinsko dobro. Osluškujući njihove želje, odgajatelji mogu mladima pomoći da se u njima upali početna iskra želje za susretom s Bogom.

Ključne riječi: želja, odgoj želje, vrednovanje ljudskih potreba, odgoj za unutarnjost

1. BLISKA POVEZANOST POTREBE I ŽELJE

Na početku želimo reći nekoliko riječi o vrednovanju ljudskih potreba. Svi ih naimpriznaju i prihvaćaju kao neizbježne. Odgajatelji na njih gledaju s nepovjerenjem zbog potrošačke kulture koja izgleda posvuda nameće svoju logiku izlažući pogibelji ne samo kritički duh, slobodu i potvrdu individualnosti (standardizacija) nego još više i samu narav ljudske želje. Potrošaču se naimprnameće »želja da u stvarnosti živi ugodne plodove mašte i mogućnost ostvarivanja težnji koje se uočavaju u svakom 'novom' proizvodu. Budući

da stvarnost ne može nikada (ili može tek djelomično i vrlo rijetko) pružiti savršen užitek kakav omogućuje mašta, svaka se kupovina pretvara u istinsko razočaranje. Zbog toga se i želja tako brzo gasi. Ono što se međutim ne gasi jest bit žudnje koju potiče maštanje. Odatle proizlazi i ona čvrsta odlučnost da se neprekidno pronalaze novi proizvodi koji naizmjenično predstavljaju predmet želje« (C. Campbell). Ljudska se želja tako izopačuje jer je daleko od stvarnosti i usredotočena na iluziju nestvarnoga. Na taj je način i želja uvijek negdje drugdje. Ona je, drugim riječima, »otuđena«.

Jesu li dakle potrebe, opterećene tom negativnom hipotekom, opasne? U svakom slučaju, priznajemo da su na neki način povezane s dostojanstvom osobe, jer su temelj takozvanih »ljudskih prava«. S druge strane, na užem kršćanskom području, potrebe su prvotni (ne isključivi) predmet one »ljubavi« koja Božju »agapu« čini vidljivom, dok istodobno mjeri istinitost naše suglasnosti. Stoga nitko ne može reći da ljubi Boga ako ne daje kruha gladnome i ne oblači gologa.

Prihvatimo svoje potrebe i promotrimo ih izbližega usredotočivši se na nekoliko vidova.

1.1. *Predmet potreba*

Valja se prisjetiti da potrebe nisu usmjerene isključivo prema stvarima: postoje primarne potrebe koje su usmjerene prema neposrednom zadovoljavanju životnih zahtjeva, ali postoje, jednako tako, hitne potrebe koje se tiču međuljudskih odnosa. Prisjetimo se zadivljujuće interakcije koja se u djetinjstvu razvija između djetetove potrebe za hranom i njegova afektivnog odnosa s majkom. Postoje i vrijednosne potrebe, koje izražavaju zahtjev da se ponašanju, iskustvu i cijelom životu dade određeno značenje. Postaje nam jasno da potreba predusreće želju, ukoliko barem zadasa prihvatimo pretpostavku da se želja usmjerava više prema osobama negoli prema stvarima. Potreba, prema tome, u sebi uključuje određenu tajnu i obećanje: valja uočiti ono što je »unutar« a što je »izvan« potrebe: možda potreba u svom predmetu pronalazi »dar« u kojem će uživati i zbog kojega će zahvaljivati. Nije naime slučajno što sve religije poznaju zahvalne liturgijske obrede za plodove zemlje i općenito za dobra koja čovjekov život čine ljudskijim i radosnijim, ne isključujući ni Izrael koji, u psalmima i mudrosnoj literaturi u uživa-

nju tih dobara nalazi glavne razloge za hvalu i zazivanje. Prijelaz od dara do Darivatelja je lagan te se tako istovremeno slavi i veličina Boga i veličina čovjeka. I jedan i drugi ujedinjeni su slavljenjem života koji, očitujući se »dobrostitivim«, otkriva »blagoslov« onoga Boga koji »govoreći dobro« o čovjeku održava to dobro te istovremeno poziva na odgovornost za nj i na njegovo čuvanje, sudioništvo u njemu s drugima i njegovo umnažanje.

1.2. *Potreba i sloboda*

Neki tvrde da potreba služi nuždi i prema tome odgovara kodeksu predviđivoga, unaprijed određenoga, gotovo prisilnoga. S druge pak strane želja bi, umorivši se od čiste nužde, odgovarala kodeksu izmišljanja, snova, neiscrpne novosti i bezgranične slobode. Valja međutim priznati da obje sudjeluju u nekim stupnjevima nužde ili, obratno, obostrane slobode. Čak i potrebe koje su snažnije upisane u genetski kôd sadrže određenu ljestvicu mogućnosti koja isključuje jedinstven odgovor. Ako sam gladan, jasno je da osjećam prijeku potrebu za hranom i nastojim udovoljiti toj potrebi. Međutim, u normalnoj situaciji imam mogućnost odabira između raznih oblika hrane, a ponekad mogu čak jesti premda i nisam gladan. To može biti npr. očitovanje raspoloženja duše, kao što su sudioništvo, prijateljstvo, slavlje. Mogu se isto tako i uzdržati od hrane i time izraziti tugu, bol, askezu, te svom tijelu pridati vrednote koje smatram važnima za sebe samoga i za druge u nekoj određenoj prigodi ili u apsolutnom smislu. Drugim riječima, dok je kod životinja potreba uvijek povezana sa stanjem konkretne i prisilne nužde, kod čovjeka ona uključuje težnju prema stvaranju nekog plana i postupke koji uključuju slobodu. Istina je da je, s obzirom na slobodu, želja slobodnija od

uvjetovanosti koje nameću prvotne potrebe. Međutim, i ona mora uzeti u obzir uvjetovanosti, kao što je npr. utjecaj okruženja koje ne samo potiče nego i budi i usmjeruje želju. Štoviše, ponekad iskrivljuje njezinu putanju ili je nastoji ugušiti ugrožavajući tako slobodu i cjelovitost osobe. I potreba i želja pozivaju se na slobodu. To znači da se pozivaju na ono samopotvrđivanje i na one odgojne zahvate koji dopuštaju da ih se prizna, opiše i uredi prema logici prvenstva, upravljajući istovremeno načinima i mjerom njihova zadovoljavanja.

1.3. *Potreba i težnja*

Kaže se da potreba teži prema budućnosti. Time se želi reći da potreba, pokoravajući se nagonu preživljavanja, nastoji osigurati one uvjete koji omogućuju da se prijede još jedan dio životnoga puta: današnje zadovoljenje otvara prema mogućem sutra. Tako se to nastavlja slijedom koji teži prema budućnosti tijekom cijeloga čovjekova života. S obzirom na želju postoje (osobito analitičke) teorije koje naglašavaju kako je ona više usmjerena prema prošlosti negoli prema budućnosti. Stoga je nazivaju nostalgijom za rajskim blaženstvom kojega više nema. Prema tome, želja bi zapravo bila iluzija kojom se nastoji nadoknaditi razočaranje konkretno doživljenoga iskustva. Pritom se, prema tim teorijama, čovjek utječe mitu o postanku. Želje bi dakle bile ukorijenjene u sjećanju koje pobuđuje čežnju. No je li stvarno tako? Zar se stvarno želi izgubljeno ili ono što se nikad nije ni imalo. Drugim riječima, je li u korijenu našega postojanja pomanjkanje bivovanja, nepotpunost, nepobjediva ograničenost? »Želja ne teži povratku jer je to želja za krajem u kojemu se nismo rodili« (Lévinas). Drugim riječima, punina se ne sastoji u mitskoj prošlosti (koju je

možda stvorila naša vlastita želja), nego u budućnosti, za koju naslućujemo da bismo se u njoj mogli roditi i opstati. Ako je to istina, pokretač želje ne može se tražiti u povratku u prošlost nego u pogledu prema budućnosti, u snu i stvaranju mogućega novoga. Prema tome, potrebi i želji je zajednička povezanost s vremenom, budući da onaj koji se kreće prema budućnosti, može to učiniti samo iz sadašnjosti svoga razmišljanja unaprijed: nova se budućnost želi iz sadašnjosti u kojoj se nalazimo. Konkretna narav potrebe i san koji postaje želja ovdje pronalaze svoje susretište i povezanost u solidarnosti.

1.4. *Potreba i opasnosti*

Dužni smo spomenuti i taj vid, jer bi bilo naivno pristati uz obranu potreba-želja gotovo obnavljajući prosvjetiteljski mit o »dobrom divljaku« (bon sauvage) kako bi se zaboravio napor koji je potreban da bismo bili i izgradili se kao ljudska bića. Istina je da je veća sumnja povezana sa srodnim potrebama kao što su nagoni koji potiču potrebu mogu pretvoriti u zadovoljavanje koje razara dostojanstvo osobe, miroljubiv suživot i očuvanje stvorenoga svijeta. Međutim, ni želja nije neosjetljiva na bolesti: želja usredotočena na sebe vodi prema krajnjem narcizmu. Želja usredotočena na vlastiti »ja«, koja ustrajava na podvojenosti, vodi prema vlastitoj suprotnosti. Želja usklađena sa željom drugoga vodi prema prilagođujućem poistovjećivanju. Želja usmjerena protiv sebe vodi prema mazohizmu, a želja protiv drugoga vodi prema sadizmu i nasilju. Želja za odnosom koji se živi prema prvenstvu vlastitoga »ja« zaustavlja se na prisvajanju, dok želja koja se živi u podložnosti vodi prema žrtvenoj pokornosti. Ovdje ne možemo opširnije opisati ta i druga zastranjenja, ali se valja dobro zamisliti tim više što živimo

u kulturi koja, čini se, veliča zadovoljavanje potreba i ispunjavanje želja kao čistu i jednostavnu spontanost (etički spontanimizam), u uvjerenju da se upravo tako istinski izriče i djelotvornije ostvaruje ljudska sloboda.

1.5. *Zaplet, ali i bliska povezanost*

To se događa stoga što potreba treba želju, a želja potrebu. Ako je istina da je potreba poticaj koji traži životne uvjete jer je na to potiče nužda, jednako je tako u određenoj mjeri istina da želja nadilazi potrebu: ne tako da bi je ostavila za sobom nego tako što je nosi u sebi i preoblikuje.

Mogli bismo reći da se potreba odnosi prema želji kao utjelovljenje prema transcendenciji: u želji se potrebe prihvaćaju i usmjeravaju prema onom dobru koje je želja naslutila, preoblikujući se tako u snagu koja osobu u potpunosti oduševljava za to dobro želeći ga i slijedeći ga kako bi postalo dobro koje valja živjeti budući da je prihvaćeno kao životno dobro. Bez te »tjelesnosti« potrebe koja pokreće želju kako bi »osjećala želju« (lat. *ad-petere*: težiti prema), želja ne bi bila ništa drugo doli nijema slika, prazan san, opasna iluzija. Mogli bismo reći da je potreba mjesto za razvoj želje; sjeme koje se ukorjenjuje u tijelu, ali u vidu rasta i sazrijevanja kao osobe. Nema ljudskoga bića bez tijela, ali to tijelo nije ljudsko ako ne postane osoba. Ovdje se očituje želja koja potrebi nudi privlačnost transcendencije. Manje povezana s čistom i običnom nuždom, ona uključuje slobodu izbora i kreativnu maštu kako bi uočila puteve osobne humanizacije, potičući potrebu da se usmjeri na »više«, na »drugačije«, na ono što je »iznad«, dajući potrebi smisao i oblik »nikada dovršenoga«, »korjenito drugačijega«, »beskrajnog udovoljenja«, sprečavajući je tako da se zadovolji, da se povuče u sebe, da bude za-

dovoljna u samoj sebi i po samoj sebi. Situacija postaje dramatičnom kad se ta životna solidarnost prekine, tj. kad se potrebe odvoje od želja ili se želje ne obaziru na potrebe. To je rascjep između tijela i duha, situacija u kojoj jedna dimenzija ima prevlast nad drugom, budući da potreba želi prisvojiti želju potiskujući je sve do gašenja, dok želja može nijekati potrebu potičući je sve do pobune. Ovdje je riječ o složenoj psihofizičkoj ravnoteži kao i o odgovarajućoj zrelosti koja osobi daje sredstva da izrazi svoje mogućnosti razvijajući ih sve do pune zrelosti. Međutim, tu je riječ i o naglašenom tonalitetu duhovnosti koju živimo i predlažemo drugima: to su dva vrlo široka spektra između dva krajnja pola. S jedne je strane riječ o bestjelesnoj duhovnosti, a s druge o materijalizmu koji niječe transcendenciju.

2. PRIRODA ŽELJE

2.1. *Etimološko značenje*

Etimološki gledano, latinska riječ »desiderium« potječe od »de-sideribus«, tj. »sa zvijezda«. To znači da je želja težnja osobe prema nečemu što je nadilazi, što je gore, što sjaji i stoga je očarava i privlači. Želja se ne rađa odozdo, nego odozgo. Upravo stoga se ne zadovoljava onime što je postignuto (pa bilo to i zadovoljenje neke potrebe). Stoga ometa neprekidnost doživljenoga, podriva ustaljeni red i okreće se protiv uobičajene pravocrtnosti logike. Želja se nerijetko očituje i kao nešto što preokreće egzistencijalni plan, tj. hijerarhiju ciljeva, prvenstvo značenja, unutarnji sklad, sve dotle da postaje neka vrsta opijenosti (ekstaze) koja vodi prema drugom redu, tj. prema redu sna, nove mogućnosti, izazova. Želja potiče na prevrat. Možda upravo stoga naše društvo nastoji kontrolirati želju raspoređujući podsjetnike i mogućnosti

koji postaju obavezni putevi koje stoga lakše kontrolira onaj tko je na vlasti.

2.2. *Predmet želje*

Upravo taj tako snažni naboj uspijeva izmijeniti stvarne dimenzije »predmeta« vlastite želje, jer se ispunjava simboličkom vrijednošću, privlačenjem, aluzijama, sugestijama, obećanjima, odnosno suviškom smisla koji stvarno nema. Tako ih onaj koji želi zatiče, upravo kao da dolaze sa zvijezda, odnosno s nekog izvora pozitivnosti koji nadilazi normalna iskustva i prigode. Ponekad mu se čini da je riječ o nečemu nepredviđenom i nepredvidivom, nezasluzenom i besplatnom, o »milosti« koja istovremeno pobuđuje čuđenje i tjeskobu. Doista, zar se želja ponekad ne shvaća kao nezasluzen dar koji životu daje nov žar i poticaj? Tako možemo govoriti o dvostrukom utjecaju: dok željeni predmet s jedne strane mijenja željeni subjekt privlačeći ga (on više nije onaj isti predmet koji je bio prije nekoliko trenutaka), onaj koji želi ga, protežući se prema predmetu, iznova stvara kao da ga već poznaje i posjeduje. Uz naporan put prema tom predmetu javlja se i užitak kao da je riječ o preuranjenom susretu. Nije li istina da je ponekad veći užitak u iščekivanju negoli u zadovoljenju želje? To je sasvim osobit način razumijevanja koji zahvaća racionalnost i iracionalnost, tjelesnost i duhovnost, san i javu, poznavanje koje uključuje sve dimenzije osobe, poznavanje po obostranoj »zarazi«, usuđujem se reći i suprožimanju. Gotovo bih rekao da se tu može upotrijebiti značenje koje Biblija pridaje glagolu »poznavati« aludirajući na bračni odnos.

2.3. *Drugačiji od mene*

Postoji još jedan, treći element, koji služi našu pozornost. Taj »drugačiji od mene« kojega shvaćam kao dar te me sto-

ga privlači, nalaže da ostane uvijek i u svakom slučaju »drugačiji od mene«, iako je zapravo meni sličan (inače ga ne bih mogao ni naslutiti ni željeti). Drugim riječima, ne može biti jednostavno netko drugi kojega treba odbaciti i uništiti, nego mora biti nešto ili netko kojega valja zadržati kao drugoga, inače se želja gasi: želja umire kad nestane udaljenosti između mene i drugoga, one udaljenosti koja pobuđuje i hrani težnju, udaljenosti koja je energija želje, njezina neutaživa životnost. To ne znači da nema predmeta želje koji se ne mogu istrošiti (po-trošiti, po-tratiti, dodrti, pojesti, nestati, propasti, uvenuti) i koje valja istrošiti. Uočavamo međutim da oni tek nakratko zadovoljavaju. Jednako tako zamjećujemo da su oni zapravo više predmeti potrebe negoli želje te da odmah nakon zadovoljenja ponovno otvaraju nedostatak odnosno ponovno pobuđuju želju. Kao da naime žele reći da postoji neograničena zamisao želje s obzirom na sve ono što konkretna želja može ponuditi u vezi s njenim ispunjenjem. Kao da želja, dok žudi za ovim ili onim dobrom, teži prema nečemu ili nekome što ili koji treba biti sve jer je jedino sve nesvodljivo i neiscrpivo »drugačije od mene«, jedino što želju može održati trajno živom budući da je njezin početak i svršetak. Dojam sveukupnosti koji ne proizlazi iz prošlosti (mit koji smo spomenuli) nego samo iz budućnosti kao iz obećane zemlje u kojoj teku med i mlijeko, odnosno u kojoj ima života u izobilju. Put želje uistinu je put izlaska, radosno obećanje i istovremeno tegobno traženje.

3. CILJ JE SUSRET

3.1. *Svjetlo koje usmjerava*

Sva dosadašnja razmišljanja omogućuju nam da sada uočimo prirodu onoga svjetla (zvijezde) koje potiče, privlači i us-

mjerava putanju želje. Postoji li nešto što je stvarno slično meni i što je istovremeno potpuno različito od mene te je stoga i nesvodljivo na mene tako da priroda želje neprestano oživljava moj život i čini ga dinamičnim? Pritom nije toliko riječ o stvarima koliko o osobnome »ti« prema kojemu usmjeravam svoj susret: prema tome, nije riječ o stvarima kao predmetima, nego o drugome kao subjektu, jer jedino taj drugi kao subjekt nije zatvoren u određenost te je stoga i neiscrpan u svom misteriju. Susresti drugoga znači naime biti gost njegova misterija dok mu otkrivamo vlastiti misterij. Zapravo stvari kao takve, predmeti mogućih želja, uvijek ukazuju na odnos prema meni ili prema tebi, ponajčešće prema meni u odnosu na tebe. Stoga se često pretvaraju u govor koji otkriva, zaklanja ili prikriva istinsku i duboku želju. Iz dubine čovjekova tijela rađaju se sveopće potrebe, ako se može vjerovati većini antropologa koji želju poistovjećuju s neuništivom čežnjom za tim da budemo priznati i prihvaćeni, drugim riječima, da budemo ljubljani. Odatle, kažu, polaze i susreću se sve druge potrebe. Prema tome, možemo reći da se i željeti drugoga može smatrati polazištem i povratkom svake druge želje. U mjeri u kojoj se želja može usmjeriti prema idealima, spoznajnim, estetskim, ekonomskim ili moralnim vrijednostima, situacijama ili događajima, njezina je specifična nakana uvijek, u krajnjem smislu, usmjerena prema osobnoj stvarnosti.

3.2. Učiti željeti

Riječ je o zadivljujućem ali i mukotrpnom putu koji se nikada ne završava: učimo željeti tražeći i susrećući razne predmete koji, ako nisu svedeni na čisto trošenje, šire pa čak i potiču našu želju, omogućujući nam da izoštrimo svijest o našem pozivu i dostojanstvu. I drugi ulazi u po-

lje tog istraživanja, sve do dana kada drugoga više ne želimo zbog pozitivnoga što nam može ponuditi, nego ga želimo zato što je drugi, želimo želju drugoga. Jasno, kad susretne našu želju, ali i kada je nadide, ponekad i izmijeni, a u nekim slučajevima i zaniječe, jer voljeti uvijek znači osiguravati prostor za drugoga stvarajući prazninu koja prihvaća te može prepoznati preoblikovanje vlastitih želja, a ponekad i djelomično odricanje od njih. Sve se to događa stoga što kad iskustveno doživimo ljubav i dobrobit od nje, više nije važno samo ono što nam se daje, nego je još važniji onaj koji nam to daje. Naravno, i dalje želimo biti priznati, cijenjeni, ljubljani, ali ne više i ne uvijek po logici posjedovanja ili svođenja drugoga na nas same (nije riječ o osvajanju, nego o susretu), već prema logici besplatnosti, posebice ne zahtijevajući ljubav drugoga kao uvjet koji on prethodno treba ispuniti kako bismo ga mogli ljubiti. Upravo tu ljudska želja nalazi najveću slobodu, onu slobodu koja omogućuje nadilaženje prepreka, frustracija, iščekivanja, pa čak i života u odsutnosti. Upravo tu sloboda i ljubav nastoje postati jedinstvo, istinska slika i prilika Božja. To ljubavi ne oduzima njezinu spontanost, jer biti spontan ovdje ne znači biti divlji, nego izvorno slobodan. To je dug put ljubavi koji je uvijek iščekivanje, jer svaki čin ljubavi postaje različit susret.

3.3. Odjek beskonačnoga?

Zato što je drugi beskonačan, ali samo u određenom smislu, i to ne samo zbog ograničenja svake osobe kao stvorenja nego i zbog toga što naša želja predusreće želju drugoga odnosno njegovu slobodu koja se može otvoriti ili zatvoriti, odgovoriti ili odbaciti, osloboditi ili podrediti. Nejasnoća drugoga je i moja nejasnoća. Zbog toga se i ljubav može izopaciti kada

se zbog postojeće tjeskobe javlja težnja da sebi uvijek i u svakom slučaju osiguramo spremnost drugoga na priznavanja, pa čak i uz nijekanje njegove slobode. Tako drugi više nije predmet želje nego potrebe prikrivene željom. Možda upravo stoga u najistinskijem i stvarnom izražavanju želja oni koji žele uočavaju da istina, besplatnost, sveukupnost, beskrajnost i vječnost mogu doći jedino od Trećega koji želi, od Drugoga koji ih može beskrajno umiriti i zadovoljiti budući da je izvor, čuvar, odgajatelj i jamac ljudske želje. Tada ljubiti više ne znači samo izraziti dobrodošlicu misteriju drugoga, nego zajednički boraviti u misteriju Nevidljivoga.

4. POTREBA I ŽELJA ZA BOGOM

4.1. Postojanje želje za Bogom

Čini se da iskustvo uvelike (netko kaže: općenito) dokazuje kako postoji potreba za Bogom, barem kao transcendentnim bićem koje je na neki način povezano sa sudbinom svijeta i čovjeka i koje je neka drugotnost (osobna ili ne) na koju se čovjek može pozivati u situacijama neutješne boli ali i nekontrolirane sreće. Znak je samosvijesti kad čovjek shvati da prihvaćanje granica ne opisuje potpuno i konačno ljudsko dostojanstvo te da pozitivne stečevine (bile one osobne ili povijesne) ne mogu utažiti glad za bivovanjem. To je nešto kao da »čovjek nadilazi čovjeka«, kao što je to rekao Pascal, ili kao da »ništa nije ljudskije od činjenice da čovjek prirodno želi ono što je njegovoj naravi nemoguće«, kao što je rekao Maritain. Prema tome, čovjek nije u stanju iščekivanja i zadrživa zbog pomanjkanja potrebe, nego naprotiv, zbog prekomjernosti vlastite želje. Odatle radosno Augustinovo otkriće: »Za sebe si nas stvorio, Gospodine«, tako da se nemir srca ne smiruje ako želja ne dođe

do tog svoga naravnog ušća, a zasigurno ne zato da odumre nego da se ponovno rodi u želji za Onim koji želi.

4.2. Sveto

Istina je da taj poticaj, općenito i dvo-smisleno religiozan, teži prema Bogu činome. Tako nastaje sveto, ljudska projekcija koja daje iskrivljen odgovor na životnu čovjekovu osobnu potrebu. Često je riječ o idolatrijskom svetome jer je bit idola upravo moć. Potrebu, kao što smo već spomenuli, treba slušati i tumačiti, a nikako je ne valja zanemarivati ili potiskivati. Potreba naime uvijek i u svakom slučaju govori o životu pa je treba osposobiti za otvaranje prema životu, vrednotama, dobrima koja predstavljaju istinsku vrednotu našega života.

4.3. Želja za Bogom

Može li se potreba za Bogom pretvoriti u želju za Bogom? To je moguća metamorfoza koja se – ponekad iznenada, a nekad pak vrlo polagano – događa kad važnim ne postaje toliko ostvarenje neke svrhe i zadovoljenje koje je svrha samome sebi, nego »susret s onom apsolutnom stvarnošću za koju se već osjeća da joj se, u potrebi, pripada. Poput kakva usvojena ili napuštena djeteta koje nikad nije upoznalo svoje istinske roditelje, ljudsko biće uvijek traga za svojim početkom koji na neki način uvijek nosi neizbrisivim u sebi, očekujući od te objave onu istinu koja njegovu postojanju u svijetu daje smisao. Upravo se potreba za Bogom ne zadovoljava time što je na neki način smirena. Jednako se tako ne zadovoljava ni bilo kakvim vjerovanjem. Ako to čini, već je iscrpljena tjeskobom. Potreba za Bogom, ukoliko nije iskrivljena, zadržava narav gladi koja više ne teži za ispunjenjem neke praznine, kao što se događa kad mi nedostaje neka hra-

na, nego teži za uživanjem u trajnom odnosu. Riječ je o odnosu koji ne može ni prestati niti biti izmijenjen kao da je to neki predmet koji treba asimilirati, jer sama potreba ovoga puta zahtijeva da tražena stvarnost živi na apsolutni način, zato što je tražena kao podrijetlo, bit i budućnost samoga života. Tako potreba za Bogom, ako nije izmijenjena i prisilna, u sebi rađa želju za Bogom jer sama potreba želi prepoznati svog istinskog sugovornika i prihvaća prepoznavanje samo od njega. Tada se rađa želja kao težnja koja obuhvaća i nadilazi samu potrebu.« (R. Mancini)

4.4. *Mukotrpan put*

Riječ je o putu koji nije lagodan jer često zbunjuje zbog frustracije uzrokovane udaljenošću, šutnjom, odsutnošću tog osobnoga »ti«. Tjeskoba neprekidno vreba kako bi želju skrenula prema idolima moći za koje se u tom trenutku čini da osiguravaju i štite jer obećavaju ono što ne mogu održati. Međutim, te poteškoće mogu uvesti i u još slobodnije gostoprimstvo i još šire povjerenje tako da iskustvo pustinja više nije dokaz iluzije nego poziva: Nemoj se ograničiti traženjem! Dapače, pusti da te traženje vodi! Tako se napreduje prema vrhuncu iskustva koje više nije samo religiozno iskustvo nego iskustvo vjere. Tada naša želja, iskušana i stoga pročišćena i izoštrena, osjeća da je željena, osjeća da se nalazi i živi u želji koju Bog osjeća prema nama: svesrdno ljubi i prepušta se.

5. ODGOJNE SMJERNICE

Željeli bismo ovaj uvod u naš susret završiti ukazujući na neke odgojne smjernice. Ograničit ćemo se na jednostavne i kratke napomene, nastojeći se pritom potpomoći slikovnom sugestivnošću. Nećemo se dakle upuštati u detaljnu razradu, nego ćemo jednostavno dati nekoliko pri-

mjera, odnosno ukazati na ono što može usmjeriti naše traženje sljedećih dana, oživljujući u nama onaj odgojni žar koji nas okuplja u znaku don Bosca. Prihvatite stoga sljedeće riječi kao ukazivanje na moguće puteve, dodajući im npr. svoje vlastito iskustvo.

5.1. *Odgoj za unutarnjost*

5.1.1. *Od površnosti do unutarnjosti*

Put od površnosti prema unutarnjosti usporedan je s putom od potreba do želja. Kulturalni poticaj danas je sve više usmjeren prema površnosti. Među brojnim vidovima te kulture izdvojit ćemo jedan koji smatramo osobito pogibeljnim za naše mlade, a to je slika. Ako je geslo 70-ih godina 20. st. bilo »biti ili imati« (Fromm), a 90-ih »živjeti, a ne preživljavati« (blago stanje za sve), danas je prevladavajuće geslo »pojavit se ili nestati«: ako se ne pojaviš, ne postojiš. Subjektivnost se pretvorila u sliku. Dovoljno je prisjetiti se naših mladih (ali i nas odraslih): strah od usamljenosti, šutnje, nepriznavanja, mišljenja drugih, sve nemilosrdnijeg prijepora. Najodlučnija usmjerenost na samoga sebe nadovezuje se na najdjelotvornije potvrđivanje. Je li to tek obična tvrdnja? »Ja« koji se raspršuje u kratkim SMS porukama, »ja« koji izviruje ali se nikada potpuno ne objavljuje, ne angažirajući se u odnosu ni sa samim sobom niti s drugima. Posrijedi je strah od istinskog, izravnog, odgovornog, zahtjevnog i trajnog odnosa. Riječ je o istovremenom privlačenju i odbijanju. To je drama adolescenta. Odatle proizlazi usamljenost koja nija esencijalna. To je otrovan plod izdvojenosti s neizbježnim prepuštanjem pomutnji, pri čemu »ja« nestaje u nejasnome. Čovjek slike gubi sliku čovjeka. Odatle hitna potreba za odgojem unutarnjosti, polazeći od odgoja za uživanje u

vlastitoj unutarnjosti. Mnoštvo je tu puteva jer je naša unutarnjost vrlo bogata, složena, a djelomično i tajanstvena. Odgajatelj se tu uključuje tako što svoje mlade navodi na razmišljanje, analizu samoga sebe, sučeljavanje.

5.1.2. Zanemareni put

Čini nam se da postoji jedan pomalo zanemaren put, a to je put na kojemu govore želje: mladi više ne znaju izraziti svoje želje jer ih više ne znaju prepoznati u unutarnjoj zbunjenosti koju nalaze u sebi samima. To je nesposobnost koja ukazuje na zatvorenost u najgori kavez usamljenosti, jer najgora od svih usamljenosti je ona koja se događa kad smo stranci samima sebi. Valja prema tome pronaći govor koji će mladima pomoći da izraze svoje želje. Prisjećam se pritom don Bosca i onoga što je on radio. Doista, snovi koje je pripovijedao, viđenja koja je prenosio, spontana kazivanja, prigodno uglazbljivanje, predstave malog kazališta – sve su to bili načini pomoću kojih je svojim dječacima nudio govor želja, snova, širokih obzora, velikih vrednota, sjajnih perspektiva. Don Bosco je osobito »pripovijedanjem« svojih želja poticao i odgajao želje svojih mladića. On je bio odgajatelj dovoljno hrabar da bi se izdvojio i pripovijedao, nudeći se tako kao čvrsta stijena na kojoj može odjekivati i slab glas mladenačke želje.

5.2. Odgoj za snažno nezadovoljstvo

5.2.1. Snažno nezadovoljstvo

Riječ je o snažnom nezadovoljstvu. Dakle, ne o nezadovoljstvu zbog ovoga ili onoga nepostignutog ili nedovoljno uživanog dobra, nego o frustraciji zbog ovoga ili onoga potpuno nepostignutog ili neostvarenog cilja. To je nešto više, to znači nikada ne biti zadovoljan, ne samo onim

što se ima nego ni onim što se jest. To je poticaj autotranscendencije koji traži slobodu prema sve širim obzorima, onako kako se ide iz želje u želju sve dok se ne susretne samu želju za Bogom, Njime koji je život, sloboda, ljubav, obećanje i ispunjenje. Oslanjanje želje na potrebu otupljuje taj poticaj, obezvređuje život, razvlašćuje osobu od njezine veličine i dostojanstva.

Odgajati za to da se ne bude zadovoljan ne znači ocrnjivati zemaljska dobra niti zanemariti stvarne, a ponekad i krute zahtjeve koje život nameće. Naprotiv, to znači nikada se ne zadovoljiti postojećim i usvojenim, uvijek sanjati nešto »iznad«, što dok privlači k sebi daje »okus« i onome što se posjeduje, onome što se jest, onome što se osvaja, onome što se živi i onome o čemu se sanja. Beskonačno nikad nije suprotnost konačnomu, premda ga obuhvaća i ostvaruje upravo tako što ga potiče na samonadilaženje prema punini onoga što simbolizira i priziva. Odgoj za određenu »kvalitetu života« tu pronalazi svoj razlog i svoje obećanje.

5.2.2. Pedagogija nemira

Tu se pojavljuje pedagogija nemira. Na planu racionalnosti to znači potaknuti mlade da idu dalje od ustaljenih fraza, uobičajenih mjesta i kulturalnih stereotipa kako bi objasnili svoje ideje. Na planu čuvstvenosti to znači suočiti se s emocijama i osjećajima kako bi se provjerilo crpu li iz onoga što je čovjekovu srcu najinstinskije i najdublje. Na etičkom planu to znači vrednovati usmjerenja, odabire i ponašanja promatrajući ih u obzorju već usvojenih vrednota ili pak onih koje se postupno otvaraju vlastitoj svijesti.

5.2.3. Pedagogija nemira i utjehe

Pedagogija nemira mora ići ukorak s pedagogijom utjehe, u etimološkom smi-

slu riječi, tj. s »priopćavanjem snage«, budući da nemir oslabljuje, može uzrokovati obranaštvo i poticati na opasan bijeg. Odgajatelj je onaj koji priopćava snagu, ali kako? Stvarajući uvjete kako bi se mogla iskusiti radost. Postoji naime razlika između zadovoljenja i uživanja. Jedno se više vodi potrebama, a drugo željama. Ovdje se prisjećamo don Bosca i njegove »vježbe sretne smrti«. Ostavimo li po strani teološke sheme i katehetski govor 19. st., uočavamo izuzetnu spoznaju: podsjeća na temeljitu nesigurnost konačnoga, a istovremeno promiče slavlje kao veličanje života po Božjem obećanju života. Lijepo je što don Bosco tom prigodom nije zanemario ni potrebu, pa je dječacima obrok na dan posvećen vježbi sretne smrti bio obilniji i ukusniji!

5.3. Odgoj za prijateljstvo

5.3.1. Ljubaznost

Tu se krije glavni izazov za odgajatelja. Vidjeli smo naime kako želja po svojoj naravi potiče na susret s drugim, bila pritom riječ o običnu poznanstvu, drugarstvu, prijateljstvu, ljubavnom odnosu ili o izboru života posvećena braći. Gotovo je suvišno podsjećati koliko je don Bosco naglašavao vrijednost prijateljstva, dječaka međusobno i mladića s odgajateljima. Isticao je pritom kako valja stvoriti uvjete za razvijanje istinskih, dubokih i dugotrajnih odnosa. To ozračje u okruženju nazivao je »ljubaznost«, tj. onaj stil odnosa koji je trebao otvoriti srca omogućujući otvaranje misterija jednoga misteriju drugoga.

5.3.2. Željati dobro

Ne smije se međutim zaboraviti kako don Bosco nije samo odgajao da se »želi neko dobro« ili »da se nekome želi dobro«. Težio je također i više od svega ka tomu da se »želi istinsko dobro« drugomu. Na

taj je način ljubav, koja je u mladenačkoj dobi osobito obilježena emotivnošću, oslobodio romantične neodređenosti ili onog opasnog narcisoidnog povlačenja koje se, niječući radost velikodušnog darivanja, pretvara u tugu koja se oličuje kao nemir ili dosada, pri čemu nemir vodi rasijanosti, a dosada duhovnoj ukočenosti. Drugim riječima, don Bosco je pokretao svoje dječake tako što im je omogućivao da dožive radost čineći dobro drugomu kao samima sebi, stvarajući ne samo sigurnu poveznicu solidarnosti nego i pomažući da se doživi zajedništvo u dobru, a to je zajedništvo i zajedništvo sa samim Bogom. Ne treba se stoga čuditi što se u oratoriju mnoštvo zvanja posvećivalo Bogu, najvišemu dobru, predajući se dobru braće, posebice mladih, i nalazeći vlastito osobno dobro u toj besplatnosti velikodušnoga dara koji se očituje u odgajateljskom, misijskom, karitativnom ili društvenom služenju. Međutim, i ovdje se odgajatelj aktivno angažira jer »umijeće ljubavi« nije lako. Nije lako ni za koga, a pogotovo ne za krhka bića kao što su adolescenti i mladi. Odgajatelj koji, više negoli što izgovara riječi ljubavi (jer postoji retorika ljubavi koja više nikoga ne uvjerava), pretvara tu ljubav u ponizan čin, svakodnevnu prisutnost, dragovoljno služenje, pozornost prema svima i prema pojedincu te u onu srdačnost koja je postojan poziv na dijalog i obećanje istinskog odnosa. To potvrđuje i don Boscovo pismo iz Rima 1884. godine, koje predstavlja neku vrstu don Boscove pedagoške oporuke svojim sinovima.

5.4. Odgajati za zazivanje

5.4.1. Molitva

Tako dolazimo do teme molitve. Ponajprije, postoji trenutak svijesti o subjektivnim željama. Potpuno je ispravno da u

molitvi sve želje budu prihvaćene i imaju mogućnost izražavanja. Istina je da su želje koje postoje u nama ponekad u suprotnosti s vrednotama u koje vjerujemo. Ili je riječ o željama koje izriču pretjeranu navezanost na nas same, na previše subjektivne interese, za koje postoji opasnost da preuzmu prvo mjesto u našem životu usmjeravajući nas prema idolima. Molitva je, ako je istinita, mjesto gdje se pojavljuje ta složena i negativna stvarnost, trenutak dubinskog prepoznavanja vlastitoga ja. Tada čovjek postaje sposoban otkriti želju za Bogom, a da je ne zamijeni za svoju vlastitu želju jer je molitva u biti odgovor Bogu koji govori. Tu postoji iskustvo nepostovječivanja između iščekivanja i odgovora, između zazivane milosti i praznine koja joj slijedi. To je iskustvo stanke, trenutka šutnje i odsutnosti Boga, Boga koji se ne može pronaći ondje gdje smo ga željeli susresti, Boga koji izmiče dovrtljivoj ucjeni molitelja koji želi i zahtijeva da mu se molitva usliši. Molitva u svojoj biti uključuje onaj dragocjeni i sveti trenutak u kojemu se naše stare želje ne prihvaćaju, a mi smo prisiljeni upitati se o njihovu značenju. Iako je teško prihvatiti da nas Bog ne uslišava, prihvaćamo izazov na pročišćavanje svoje vjere, svoje ideje o Njemu, izazov na provjeru malenosti i nepostojanosti svojih zahtjeva, pa i onih koji nam više nisu na srcu, ukoliko su sukobljeni s njegovom riječju i obećanjem (»Bog ne uslišuje sve naše želje, ali ispunjava sva svoja obećanja«, podsjeća nas D. Bonhoeffer). Vrijeme stanke je vrijeme iščekivanja i misterija, a iščekivanje i misterij su temeljne sastavnice izvorne molitve, pa prema tome i izvornog iskustva Boga.

5.4.2. Obnova vjere

Sljedeći trenutak destrukturacije ujedno je i vrijeme prestrukturiranja, vrijeme

kada se rekonstruira vlastita vjera. U to vrijeme molitva pomaže da se želje preoblikuju, posebice one koje su prije prokazane kao poganske ili zastranjujuće. To je ono što André Godin naziva »zaokretanje« želja. Nije to ni poništavanje ni gubitak identiteta želja; riječ je štoviše o usmjeravanju želje prema njezinu izvoru, izvoru koji bi trebao biti jasan nakon faze produbljivanja. Pogled usmjeren prema početlu, tj. prema Bogu kao izvoru ljudskih želja, jasno ukazuje na običnu ljudsku mjeru naših težnji i otvara im beskrajni prostor božanskih želja. Ako je produbljivanje upravljeno prema početlu i korijenu ljudskih želja, zaokretanje skreće pozornost prema izvršenju božanskih želja kao nečega što je već položeno u našu narav i u našu povijest, nečega što je temelj naše naravi i naše povijesti. Zaokretanje, drugim riječima, vodi ljudsku želju prema njezinu prirodnom cilju, a to je Bog i ono što Bog želi za čovjeka. Zaokretanje stalno nailazi na otpor i izaziva otpor ili se mora suočiti sa strahom, jer se sve to čovjeku čini nemogućim i previše zahtjevnim. Nije dovoljna neka racionalna, emocionalna ili voljna djelatnost. Jedino se u molitvi možemo otvoriti toj različitoj djelatnosti, na koju se ne misli i koja je nezamisliva ali je ipak naše istinsko dobro. Molitva je naime nadasve Božje djelovanje u nama, to je preoblikujuća ljubav koja uklanja strahove, udjeljuje snagu za sučeljavanje s najvišom opasnošću, a to je željeti Božjim srcem. Tada se čovjek već nalazi u Duhu, već udiše Duha, ne želi ništa nego Duha, ne pita se ni o čemu nego o Duhu, ne očekuje ništa nego Duha! Želje se tada pretvaraju u »težnje« u najizvornijem i najbogatijem smislu: upiti udisaj drugoga, odnosno upijati Duha (hebrejski izričaj kojim se imenuje »duh« znači »dašak«, »udisaj«), dopustiti da nas prožme Božji duh koji je želja i onoga koji želi

i željenoga, veza ljubavi između Oca i Sina. To je istinska »duhovnost«, kad naime dopuštamo da nas prožima Duh Sveti tako da se naše želje sasvim sjedine s Božjim željama. To je ono do čega je don Bosco doveo neke svoje mladiće. Prisjetimo se Dominika Savia, ali ne samo njega, jer je prilično mnogo mladih salezijanskih svetaca, nama na utjehu ali i kao poticaj.

5.5. Odgoj za crkvenost

5.5.1. Povezanost želje i slike

To je potrebno stoga što se želja hrani slikama, a i sama ih rađa. Istina je da želja stvara sasvim osoban govor, ali po rječniku i gramatici koji su joj zadani. Drugim riječima, kako bi naše želje (kao i sve dimenzije koje tvore našu ljudskost) pronašle izričaj, one crpe iz kulture okruženja. Tu kultura znači ono što se uči iz izravnog kontakta, zajedničkog iskustva, produžene komunikacije po učenju i po stečenoj naobrazbi. Bezbrojna su oblička želje, ali zasigurno su obilježena zajednicom iz koje potječemo, koja nas prati i oblikuje. Kako bi se prepoznale Božje želje, valja naučiti Božji govor, tj. govor koji posreduje zajednica vjere kojoj se pripada, a to je baština koja se ne prima pasivno nego se u njoj sudjeluje obogaćujući je, a djelomično i mijenjajući u procesu u kojem je sve više karika lanca, te ju se prenosi drugima.

5.5.2. Iskustvo crkvene skupine

Don Bosco je to jasno shvatio kad je svojim oratorijancima nudio iskustvo crkvenih skupina mladih, odnosno oblike Crkve po mjeri dječaka, u skladu s njihovom osjetljivošću, sposobnošću i stvaralaštvom. Tako ih je, malo-pomalo, uvodio u veliki govor božanske riječi, sakramentalne obrednosti, crkvene povijesti, karitativne prakse i apostolskog zalaganja, ukratko, u život

zajednice vjernika koji nisu gledatelji nego aktivni članovi. Stoga smo i mi odgovajatelji odgovorni i pozvani sve to zajedno s njima proživljavati. Ne smijemo to raditi kao oni koji žele zarobiti ili kao oni koji dijele već usvojenu mudrost ili uvode u neku već ustaljenu praksu. Naprotiv, pozvani smo koračati putem zajedno s mladima, pripovijedajući im svoju vjeru. To međutim treba činiti po mjeri njihova iskustva! Istodobno, valja nam pokazivati strpljivost koja zna čekati i poticati, posebice s onom očitovanom željom kojom se želi dobro i koja umiruje. Doživljaj vjere je naime istovremeno i rizik: jedino pod pogledom onoga tko ljubi vjera može rasti i sazrijevati. Don Bosco je znao tako postupati!

6. ZAKLJUČAK

Dopustite mi da zaključim pomoću jednostavne židovske poučne priče:

Neki je mladić postao kovački naučnik. Naučio je rukovati kliještima, zabijati čekićem, udarati po nakovnju i raspirivati vatru žaračem. Kad je završio naukovanje, izabran je za posao u kovačnici na kraljevskom dvoru. Mladićeva se sreća ubrzo rasplinula kad je shvatio da nije naučio zapaliti vatru. Sve njegovo znanje i umješnost u rukovanju alatom nisu mu ničemu služili.

Nastojmo zapaliti iskru želje. Bilo bi naime besmisleno prikupiti brojna životna pomagala ako ne naučimo kako pomoći zapaliti svjetlo u tamnoj radionici mladog čovjeka, tj. u njegovoj unutarnjosti.

Ne budemo li dovoljno mudri i strpljivi za odgajanje želje, možda nikada nećemo čuti: »Želimo vidjeti Isusa.« Tu odgoj i evangelizacija pronalaze jedno od najčvršćih susretništa, tu se više no ikada obistinjuje salezijansko geslo koje kaže »evangeliziramo odgajajući i odgajamo evangelizirajući«.